

Neil Price, *Children of Ash and Elm: A History of the Vikings* (New York: Basic Books 2020). 599 s.

Att i en volym, skriva vikingarnas historia är en vågad uppgift. Syftet sägs vara att ge ett perspektiv från insidan – att förstå hur människorna uppfattade och upplevde sin värld och varför de agerade som de gjorde. Vilka vikingatidens människor verkligen var och hur de tänkte och kände. Det är ett tolkande helhetsperspektiv mer än beskrivande tematiska perspektiv som strävas efter. Har Price då lyckats med att uppfylla sitt syfte? Jag menar att han har gjort det. Boken ger många nya insikter. Jag vill påpeka att det mer är en vikingarnas historia än vikingarnas arkeologi han skrivit, vilket också framgår av bokens titel. Neil Price är professor i arkeologi vid Uppsala universitet och erhöll år 2015 en rådsprofessur vid Vetenskapsrådet. Inom denna driver han det tio-åriga projektet "The Viking Phenomenon".

Boken är uppdelad i tre delar. De båda första fokuserar på äldre vikingatid (där behandlas också den närmast föregående perioden) och den sista fokuserar på yngre vikingatid. Att boken har en kronologisk grundstomme underlättar helhetsgreppet.

Första delen heter "Skapandet av Midgård" och handlar om människornas hela världsbild. Den andra tar upp vikingafenomenet, alltså vikingafärderna. Den tredje behandlar nya världar och riken, vilket här innebär kyrkans och kungamaktens roll.

Jag måste inflika att Price är anhängare till tanken att hälften av alla människor i delar av Skandinavien dog på grund av klimatkrisen, orsakad av vulkanutbrott, i mitten av 500-talet. Därmed kunde nya eliter expandera på de gamlas bekostnad. Detta menar jag är fel. Ingen sådan allvarlig kris kan ses i det arkeologiska materialet: att till exempel fornborgar, metaforer för Asgård – inte försvarsanläggningar – övergavs och att guld deponerades vid Midgård's gränser har sin förklaring i en ideologisk omstrukturering

när följenas tid förvandlades till rikenas tid efter frankisk förebild. Kulten flyttades från fornborgarna till hallbyggnaderna. Den mellersta järnålderns följen liknade i mångt och mycket vikingatidens människors sätt att agera, kan jag tillägga. Jag vill därför, till skillnad mot Price, betona kontinuitet, inte kris och nya eliter.

Midgård, människornas värld, är samma som vår värld men också mycket annorlunda, menar Price. Ask och Embla, de första människorna, skapades av drivved som gudarna hittade. Människorna delade världen med gudar, jättar och andra väsen. I varje människa fanns ett kvinnligt väsen, en fylgia, följare. Allt var sammanvävt och motsägelsefullt och styrt av normer men öppet för gränsöverskridanden. Variation är ett nyckelord för Price. Detta visas inte minst när han skriver om de döda och om hur gravar konstruerades och utrustades. I vikingatidens brandgravar finns olika mängder brända ben deponerade i graven. Ben har deponerats på andra ställen också. Den döde var i graven, men också utanför, enligt Price. I obrända gravar är den döde mestadels kvar, hur det nu ska förstås. Graven kunde byggas med rund, fyrkantig, triangulär eller spetsoval överbyggnad. De döda kunde hamna hos Oden, hos Fröja, i Hel eller i havet och i berg. De levde vidare efter döden och det gick att kommunicera med dem.

Hur de skriftliga källorna och det arkeologiska materialet kan mötas är en nyckelfråga inte minst när det gäller vikingatiden. Ett exempel är de många gotländska silverskatterna. Price tänker att dessa, som det beskrivs i källorna, deponeras för att kunna användas i nästa liv eller alternativt för någon som är saknad eller begravd på annan plats. Jag menar tvärtom att silvret inte är individuellt ägt. Det tillhör gården. Ringspännen i brons begravdes med den döde, men identiska ringspännen tillverkade av de införda silvermynten deponerades i silverskatter vid gårdarna. Detta, menar jag, visar att deponeringarna skulle ge gården lycka och inte tolkas ekonomiskt eller kopplas till individer. Sammantaget ger framställningen i del ett dock en fördjupad och nydanande bild av hur människorna tänkte och agerade, vilket lägger en spännande grund för bokens fortsättning.

Vikingafärder i öst och väst problematiseras i del två. Centralt för Price är att se färderna som uttryck för ett gemensamt händelseförlopp och inte tro att det var härjningar i väst och handel i öst. Två begrepp introduceras: hydrarki och diaspora. Hydrarki innebär att om en vikingaflotta besegrades kom två nya. Högg man av ett huvud på Hydran växte två nya ut. Flottorna var enligt Price mångkulturella löst sammansatta enheter som lätt kunde lösas upp och omgrupperas. Vikingarna kan liknas vid pirater. Detta gäller alltså både i väst och öst. Diaspora betyder här att vikingarna levde och verkade i områden med annan kultur och religion, vilket också påverkade förhållandena i hemländerna. Många exempel ges, Island, brittiska öarna,

Frankrike, medelhavsområdet, Ryssland, Konstantinopel, Bagdad, för att nämna några. Ett tidigt exempel, där historia och arkeologi möts, är båt-begravningarna av vikingakrigare i Salme på Ösel från mitten av 700-talet. Price argumenterar för att dessa kan ha samband med den i Ynglingasagan nämnde kung Yngvar – en intressant och inte orimlig koppling.

Viktigt för Price är att framhålla förvärvandet av trälarna som en av drivkrafterna bakom vikingafärderna. Bland annat betonas att män kunde idka månggifte, vilket gjorde det svårt för andra män att gifta sig. Då blev det viktigt att skaffa silver till brudpris eller rent av att röva kvinnor. De framträdande roller kvinnor annars spelade i vikingarnas värld framhålls i boken, liksom de umbäranden trälarna fick utstå.

Del tre betonar den expansion för fårskötsel och timmerförsörjning som utrustandet och byggandet av de stora vikingaskeppen medförde. Tillverkning av segel krävde stora resurser. Som nämnts i del två ökade behovet av trälarna som arbetskraft. Bakom den yngre vikingatidens expeditioner låg bildandet av tidiga nordiska stater som bemannade betydligt större flottor än tidigare. I väst ledde detta rent av till erövringen av England och Knut den stores nordsjövälde, och i öst till expansionen av den etniskt komplexa grupp vikingar som kallades rus och till väringagardet i Konstantinopel.

I svearnas land ersatte staden Sigtuna Birka i slutet av 900-talet. Price ser detta som ett diskontinuerligt förlopp. Det har jag svårt att se. Kungen i Birka var Erik Segersäll och han grundade också Sigtuna, förmodligen efter att danskar och rivaler från svearna först ödelagt Birka och efter att Erik oväntat besegrat dem. Då avvecklades den konkurrerande kungsgården Sigtuna, nu Fornsigtuna, menar jag. Därmed flyttade han fram positionerna från det mer perifera ö-läget till en position som kontrollerade leden till Uppsala och tog med det gamla namnet till den nya staden. Price nämner inte kungsgården Fornsigtuna, som var samtida med Birkas kungsgård på Adelsö. Som arkeolog saknar jag de tolkningar Price kunnat bidra med kring denna och många andra fornlämningsplatser, skeppssättningen Ales stenar, till exempel. Men boken är ju en vikingarnas historia – inte en vikingarnas arkeologi.

Sammanfattningsvis är det en spännande och livfullt skriven bok – intressant att läsa från första till sista sidan. Den rekommenderas varmt!

Stockholms universitet

ANDERS CARLSSON